

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ
ACADEMIA ARMENA SANCTI LAZARI

Խմբագրությունն իրաֆանչիւր յօդուածի հեղինակին կը թողու արտայայտուած գիտական կարծիքներու պատասխանատուութիւնը, գնահատելով հանդերձ հետազօտական մակարդակի վրայ իրաֆանչիւրին ներքին արժէքը:

La Rédaction laisse aux différents auteurs la responsabilité des opinions exprimées dans leurs articles, sans vouloir préjuger de la valeur intrinsèque de ces derniers au niveau de la recherche.

Կը հրատարակուի «Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնարկութեան» նպաստով
Publié avec le concours de la «Fondation Calouste Gulbenkian»

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ – ARTICLE DE FOND

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Հարիւր եւ Խօթանասուն տարիներ են բոլորուեր այն բարեբաստիկ թուականէն ի վեր երբ, 17 Օգոստոս 1810ին, կայսերական հրովարտակ մը՝ երաշխաւորելով Մխիթարեան Միաբանութեան մայրավանք Ս. Ղազարի գոյատեւումը «իւր ներկայ վիճակին մէջ»՝ լռելեայն կը հաստատէր անոր «Հայկական ձեմարան»ի մը բնոյթը:

Տուեալ իրողութիւնը, ուրեմն, թէեւ աւելի հին անցեալի մը կը յենուր, բայց եւ այնպէս պայմանադրական կ'երեւի մշտն օրոք տարեթիւ մը՝ զոր կարելի ըլլայ իբրեւ գերոյ թուականը մկատել Մխիթարեան Միաբանութեան ակադեմիական կազմակերպութեան: Խորհրդանշօրէն գայն կարելի է թերեւս կապել Միաբանութեան հիմնարկէֆի տարեթիւին կամ, լաւ եւս, 1727 թուականին՝ երբ Մխիթար Արքահայր կանոնագրուած յստակ սկզբունքներով կը ծրագրէ եւ կը կազմակերպէ հրատարակչական ընդարձակ գործունէութիւն մը, գայն համակարգելով «տեսական տպարան»ի մը ինքնուրոյն իմացումին ներքին:

Եւ ստուգիւ, յաջորդ տարին իսկ կը ձեռնարկէ յօրինելու իր «Հայկագեան» բառգիրքը, որ Մխիթարեան Միաբանութեան ակադեմիական առաջին մեծի իրագործումներէն մէկը պիտի հանդիսանայ, եւ հայերէնը՝ վեցերորդ լեզուն, միջազգային չափանիշով, որ կը տիրանար միւս հսկայածաւալ բառարանի մը:

1810ին, երբ կայսերական պաշտօնագրի ցանաչումը կը հասնէր, Մխիթարի Հայկագեան Բառարանի կողմէն՝ Միաբանութիւնը մէջտեղ դրած էր արդէն շուրջ 280 հատորներու հրատարակչական պատկանելի աւանդ մը, որոնց միջեւ չէին պակսեր ակադեմիական ուրիշ կոթողային գործեր՝ իբր ծաւալ կամ մշանակութիւն, ինչպէս՝ մոյն-

1. Տես այս մասին ընդարձակօրէն՝ Հ. Ե. Փէշեկեան, Ս. Ղազարու Հայկական ձեմարանը, «Գեղունի», Վենետիկ, 1950, էջ 31-39:

2. Տես՝ Հ. Ս. ձեմարան, Մխիթար Արքաօր հրատարակչական առաքելութիւնը, Վենետիկ, 1980, էջ 89 յջ:

740-98

ինքն Մխիթարի Մատթեի Մեկնութիւնը, Չամչեանի Հայոց Պատմութիւնը, Աւետիքեանի «Նարեկում»ը, Ագոնցի «Զորից մասանց» աշխարհագրութեան բազմաշաղկապը, Աւգերեանի «Լիակատար Վարդ Սրբոց»ը (տպ. 1810), Ասկերեանի ոսկեդիմիկ քարգմանութիւնը Թոմաս Գեմբացիի՝ որով վերջնական հարուածը կը տրուէր լատինաբան լեզուին, ֆարսիսագրական դպրոցի մը կազմութիւնը, եւ հրատարակչական այս աշխատքը ասպարէզներուն առընթեր՝ քատեղական ուժեղ աւանդութեան մը ձեւաւորումը, պատրաստ՝ ծախելու դէպի հայ գաղութային ակութիւնը: Կարելի է հաստատել, կը խորհինք, թէ յիշեալ պաշտօնական մանաչումը կը հասնէր, պարագաներու բերումով անշուշտ, պատմական այնպիսի պահու մը՝ երբ Ս. Ղազարի Ակադեմիան կը քեւակոյտէր իր բազմադարեան գոյութեան ամէնէն բեղուն եւ փայլուն մէկ շրջանը: Արդարեւ ԺԹ. դարու միայն առաջին տասնամեակի հրատարակչական ծաւալը ինքնին մօտաւորապէս ութսուն տիտղոս կը հաշուէ: Ու գիտեմք թէ ի՞նչ կարգի իրագործումներ պիտի վերապահեն՝ անմիջապէս յաջորդող տասնամեակները:

Այս տողերուն մպտտակը, սակայն, լոկ անցեալի վերակոչում մը չէ. գուցէ եւ իմաստագործ դառնային՝ եթէ մեան գործողութեան մը միայն վերածուէին: Ս. Ղազարի Կառնառ ասորոյ հաստատութիւն մըն է եւ կ'ուզէ մնալ, ու իբր այդ՝ միշտ զգայուն հայեացքով մը կ'ուզէ շօշափել հայ մշակոյթի իրականութիւնը եւ իր դերը՝ այդ իրականութեան նկատմամբ:

Ս. Ղազարի առաջնահերթ դերը, այսօր, իր եզակի հարստութեամբ՝ ձեռագրական, գեղարուեստական եւ մտնեմագրական հայրենաւանդ գանձերու, անկասկած ասոնց պահպանումն է՝ լաւագոյն ձեւերով եւ պահպանումի ամէնէն այժմեական պահանջներուն համաձայն: Պահպանում, ուրեմն, որ չի նշանակեր՝ սակայն՝ սոսկ բանգարանային, «չէզոք», առարկայական մերձեցում մը, այլ գերազանցօրէն կենսական հաղորդակցութիւնը այդ աւանդին մերօրեան, գոյութեան նշանակութեան հետ՝ խումբ մը մարդոց, որոնք անոր աւիշով կը սնանին, անոր հունչը կը շնչեն եւ անոր մակատագրին վրայ կ'երգնուն: Ս. Ղազարի աւանդը կը դառնայ, ուրեմն, վկայութիւնը դրականօրէն գոյատեւող, հետեւաբար՝ ուղեւորող կեանքի մը:

Նման «կենսական» պահպանումի հետ անբաժանօրէն կապուած է, անշուշտ, տուեալ աւանդին հաղորդակցելու հնարաւորութեան ընձեռումի պահանջը: Առանց մտնելու մանրամասնութիւններու մէջ կամ ներկայացնելու վիճակագրական ցանկեր, միայն սա վերջին տասնամեակներու ընթացքին՝ բազմաթիւ ուսումնասիրներ, երէց կամ սկսնակ, հայ թէ օտար, հայրենիքէն կամ սփռուքէն, կրցած են

մերձեցնալ այդ աւանդին բնութեան եւ հետազոտութեան: Բնականաբար, ինչպէս ամէն հաստատութիւն, Ս. Ղազարի Կառնառ այ ունի իր սեփական կանոնադրութիւնը եւ դատանիշերը, որոնց համաձայն կ'ուղղուի մշակութային յարաբերութիւններու կամ փոխարարութիւններու իր ընթացակերպին մէջ, ջանալով միացնել անցեալի փորձառութիւնը՝ այսօրուան պահանջներուն եւ վաղուան հետանկարներուն:

Պահպանումի այս հիմնական առաքելութեան հետ կը գուցակցի, կը կարծենք, մշակութային ներագդակի (catalyseur) դերը, զոր Ս. Ղազար կոչուած է կատարելու իր պատմութեամբ եւ իր դիրքով: ԺԸ. եւ ԺԹ. դարերուն՝ Մխիթարեան Միաբանութիւնը, Վենետիկի եւ Վիեննայի իր գոյգ նկղերով, կատարած է ռաւիվայի դեր մը մեր մշակոյթի բազմաթիւ բնագաւառներուն մէջ, արդիւնք՝ այլ ազդակներու կարգին՝ նաեւ եւրոպական միջավայրին եւ մշակոյթին հետ իր անմիջական շփումին: Այսօր այդ կոչումը իր լաւագոյն մեկնաբանութիւնը կը գտնէ գուցէ «ներագդակ»ի գաղափարին մէջ, այնպիսի մակատագրական հարցի մը նկատմամբ՝ ինչպիսին եղած է միշտ հայութեան շփումը Արեւմուտքի հետ: Մեր ներկայ սփռուքային դրութիւնը ամէնէն սուր հանգամանքով մը այդ հարցը կը դնէ այսօր մեր առջեւ՝ քան երբեքիցէ մախապէս մեր պատմութեան ընթացքին: Մխիթարեան Միաբանութիւնը, իր երեք դարերու «սփռուքային», «արեւմտեան», բայց եւ խորապէս հայկական գոյութեամբ, «բնական» ներագդակն է, կը խորհինք, որ կրնայ ուղղել այս ընկերաւակութային փոխադրեցութիւնը ոչ թէ դէպի տարրալուծում, այլ դէպի համադրութիւն:

«ԲԱԶՄԱՎԵՊ»